

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Демократичні процеси, що розгортаються на часі у різних сферах суспільного життя України, об'єктивно актуалізують необхідність переосмислення і перебудови змістовних і організаційних засад функціонування всіх ланок сучасної системи освіти у відповідності до нових реалій і на засадах гуманістичних цінностей. Адже освіта виступає своєрідним механізмом переходу від тоталітарної культури, яка подавляє прояв індивідуальності людини до культури гідності з її орієнтацією на цінність кожної особистості.

Особлива роль у цьому процесі належить загальноосвітній школі як суспільному інституті, який може (і повинен) взяти на себе захист головного права кожної дитини — права на такі умови навчання, які б забезпечили їй повноцінний особистісний розвиток у максимально можливому діапазоні індивідуальних психологічних ресурсів. Сучасна школа повинна сприяти формуванню у молодих людей позитивного, спрямованого на продуктивне творення мислення, готовності і здатності самостійно вирішувати свої життєві проблеми, маючи свободу вибору життєвого шляху і відповідальності за нього. Тому основний вектор перебудови шкільної освіти сьогодні пов'язаний із зростанням орієнтації на розвиток індивідуальних психологічних ресурсів кожного учня.

Відправною точкою сучасних шкільних технологій повинні стати права й інтереси школяра, яким би підпорядковувалися всі способи і форми організації шкільного життя. Вони мають базуватися на принципі створення гуманістичних і демократичних відносин між педагогом і учнями, гуманного педагогічного процесу, який означає рівноправні стосунки між усіма суб'єктами педагогічної взаємодії. У гуманному педагогічному процесі вчитель спирається, насамперед, на устремління дитини до розвитку, дорослішання і свободи, і керується в своїй роботі принципами “олюднення середовища” (Ш.Амонашвілі) навколо школяра, повагою до його особистості, педагогічним оптимізмом стосовно його можливостей та розумінням труднощів його становлення.

Для традиційного навчання характерна його зверненість до минулого, до скарбниць соціального досвіду, де зберігаються знання, які організуються педагогом у специфічному вигляді навчальної інформації. Остання виступає як би початком і кінцем активності школяра, а майбутнє — лише як абстрактна перспектива застосування знань. По суті тут суспільна функція навчання (як передача досвіду підростаючому поколінню) переноситься на розуміння психологічних механізмів навчання, що є неправомірним, хоча б з огляду на те, що знання може виробити лише сам суб'єкт у результаті власної активності.

Розвиток особистості школяра не вичерпується змінами, які виникають у прямих продуктах учіння (знаннях, уміннях, навичках), а й включає переробку, переосмислення, систематизацію і узагальнення того, що засвоєно в різних видах діяльності, в різних видах спілкування. У навчанні задіяний минулий досвід школяра і створюється новий — у вигляді вироблених знань, розумових дій, мисленевих навичок і умінь, виникають пізнавальні потреби і відношення. Для того, щоб інформація стала знанням, учню необхідно перебудувати свій минулий досвід із врахуванням отриманого нового змісту і зробити його засобом розумної поведінки в майбутніх ситуаціях, схожих до тих, які у цій інформації відображені. Шкільна освіта, відповідно, повинна не тільки забезпечити засвоєння учнями певного обсягу знань, а й сприяти такій їх індивідуальній організації, яка б надійно забезпечувала прийняття ними ефективних рішень. Цим зумовлюється зростання значимості такої функції сучасної школи, як проектування шляху індивідуального інтелектуального розвитку і виховання кожної дитини, допомога їй у вибудові власного ментального світу на основі збагачення її індивідуального досвіду.

Найбільш сприяє цьому навчання, зорієнтоване на особистість, у якому на першому плані — дитина як суб'єкт діяльності, а педагогічні зусилля вчителя спрямовуються на створення умов для її особистісного психологічного росту. В основі такого навчання лежить ідея самоцінності індивідуального досвіду дитини як єдиного критерію оцінювання ним різноманітних життєвих подій. Як зазначав К.Роджерс, цінним і осмисленим може бути лише таке учіння, яке ґрунтується на самодіяльності, саморегуляції і самопізнанні школяра, а його організація з боку

вчителя підпорядковується меті забезпечення допомоги учням у досягненні повноти самоздійснення, становлення їх суб'єктивності в єдності природних, психологічних і культурних якостей.

Це означає зміщення акцентів, насамперед, між двома детермінантами педагогічного процесу — “обсягом управляючих впливів” з боку вчителя і “мірою свободи” учня, а також між дидактичними, методичними і психологічними компонентами уроку. Останні покликані виконувати інтегруючу роль, оскільки вони не тільки розкривають суть засвоєння нових знань, але і показують процес виховання і формування нових якостей школяра. Мова йде про розвиток саме таких когнітивних, мотиваційних та емоційно-вольових характеристик особистості учня, які здатні забезпечити засвоєння ним складніших знань, умінь і навичок, дати можливість включатися у діяльність, складну за змістом і самостійно її виконувати.

Проблема стимулювання учнів до самоцінної пізнавальної діяльності та формування вміння самостійно організувати окремі форми роботи і всю учбову діяльність у цілому, виступають важливими аспектами особистісно зорієнтованого навчання. Серед психологічних чинників, що визначають можливість узгодження суб'єктивного досвіду учнів із науковим змістом навчальної інформації важливими є ціннісні орієнтації, що визначають індивідуально-своєрідні способи відношення до світу, особливості розумової діяльності, ставлення до учіння, самооцінка успіхів, рівень домагань, навички інтелектуальної саморегуляції тощо. Ефективність управління учбовою діяльністю з боку вчителя визначається, відповідно, вміннями організації уроку як системи відношень і цінностей, забезпечення контролю і оцінювання не тільки результату, але і процесу учбової діяльності (із врахуванням мотиваційних і самооціночних характеристик учня), роботи з дітьми, які мають різні пізнавальні стилі і способи учбової роботи, різну ефективність самостійності. А це, в свою чергу, вимагає посилення психологічної складової професійної компетентності і спрямованості вчителя на всіх рівнях його підготовки.